

Гергана Георгиева/Gergana Georgieva

ПРОФЕСИОНАЛЕН ПРОФИЛ НА ВИДИНСКОТО
НАСЕЛЕНИЕ СПОРЕД ТЕМЕТТУАТ ДЕФТЕРИТЕ ОТ
СРЕДАТА НА XIX ВЕК

*Professional Profile of the Population in Vidin
according to Temettuat Defters from
the Mid-Nineteenth Century*

This paper is an attempt to shed light on the professional profile of the Muslim and Christian population in the town of Vidin in the middle of the nineteenth century. It is based mainly on data from a certain type of Ottoman registers, known as temettuat defters. They were initiated between 1845 and 1846 and provide information about incomes, amount of taxes and types of immovable properties of all taxpayers in the Ottoman Empire.

On the basis of data extracted from the temettuat defters appeared that Muslims and Christians shared some features of their professional profiles but there were also considerable distinctions. For instance, Christians were specialized in crafts related to production of clothes, while Muslims were poorly represented in these guilds.

The comparison with H. Atanassov's study about the economy and social life in Vidin in the 18th century demonstrates that some patterns of professional structure, especially the proportion between Muslims and Christians in certain guilds, changed considerably in the 19th century. New tendencies in guilds development appeared which might indicate that Christians gained new positions in Vidin's economy.

Key words: professional profile; professional structure; nineteenth century urban history; Vidin; Ottoman registers; temettuat defters

Представеното изследване е част от една по-дългосрочна работа с теметтуат дефтерите като извор за историята на българските градове*. Макар XIX в. да се отличава с по-многобройни и по-разнообразни извори в сравнение с предходните векове на османската власт в българските земи, нуждата от систематични и подробни данни за икономиката, етнодемографската и социалната характеристика на българските градове все още стои на дневен ред.

---

* Събирането и изследването на изворите беше реализирано в Османски архив – Истанбул, благодарение на стипендията, предоставена ми от Американски научен център в София, за което съм изключително благодарна.

Тук бих искала да анализирам част от информацията, която ни предоставят османските регистри¹ като се фокусирам върху професионалния профил на християни и мюсюлмани в град Видин.

В Османския архив в Истанбул се откриват регистрите на 31 махали в град Видин, от които 19 мюсюлмански, 10 християнски и две смесени (Бей и Фиралък). В отделен дефтер е описана „тайфата“ на бежарите (неженените християни). Няма данни за други етноконфесионални групи (евреи, цигани, арменци) във Видин, което навежда на мисълта, че някои от дефтерите вероятно липсват, тъй като е добре известно съществуването например на еврейска общност в града.

Според теметтуат дефтерите, в средата на XIX в. броят на мюсюлманските данъкоплатци е общо 1288, а на християнските 1030 (921 души записани като глави на семейства и 109 бежари), общо 2 318 души. Разликата между двете конфесионални групи е 258 души в полза на мюсюлманите. Този опис най-вероятно не включва обаче професионалните военни – състава на гарнизона в града, както и административните служители, тъй като той описва само мъжкото производително население, подлежащо на облагане.

Християните

Професионалната структура на християните включва около 30 вида професии. Средно в една махала се упражняват около 12 различни занимания. Погледнато сумарно, най-много са джебеджиите (193 д.), земеделците (91 д.), хората без професия (76 д.), слугите (хизметкъари) (74 д.), мейханеджиите² (66 д.), кюркчиите (64 д.).

Първата тройка в листа на практика не включва занаяти. Оказва се, че най-голямата част от християните във Видин не се занимават със занаятчийство. Джебеджиите най-вероятно са военнопомощно формирование, което е част от защитната система на серхада (граничната зона), какъвто е статутът на Видин. Известно е, че като голяма крепост, много често разположена на границата на Империята, Видин се отличава с голям гарнизон и население с по-специален статут³. На практика голяма част от видинското население принадлежи към различни военнопомощни формирования. В случая с мюсюлманите обаче то съчетава военното занимание с някакъв занаят (виж по-долу професионалния профил на мюсюлманите), докато при християните джебеджии последното е посочено като единствено занятие според регистрите. Те преобладават в шест от общо 13 християнски махали: Фиралък (51 д.), Кум баир (34 д.), Ралчо (31 д.), Хаджи Ибиш (29 д.), Бей махале (26 д.) и в Каля-и Джебид (13 д.). В още няколко махали има по един, двама или трима души. За съжаление, не може да се открие точно определение на функциите и задълженията на джебеджиите. М. Пакалън споменава за корпус от джебеджии, които обаче са част от редовната османска войска⁴.

Значителен също така е броят на християните, занимаващи се със земеделие⁵. Статистиката е илюстрация на миграцията на селско население към града. Смятам, че тази миграция на практика образува една зона с преобладаващо земеделско население в чертите на града. Ако към тях се прибавят и петимата градинари се оказва, че 9,32% от общото производително християнско население във Видин се занимават със земеделие, въпреки че живеят в чертите на града. Разглеждането на разпределението на земеделците по махали показва, че те се концентрират в махалите Хаджи Ибиш (33 д.), Кум баир (21 д.), Ралчо (15 д.), Фиралък (13 д.), Калфа (9 д.). Макар да е все още хипотеза, която ще бъде изследвана в бъдеще, смятам, че е много вероятно тези големи махали (Кум баир 91 ханета, Хаджи Ибиш има 114 х., Ралчо 189 х., Фиралък 216 х.) да оформят периферната зона в градското пространство. Те не са типичните градски махали с малки и средни размери и стабилна, диверсифицирана професионална структура, които се концентрират около един молитвен храм. По-скоро имат профил на новоразвили се махали, които поемат прииждащото селско население от съседните села⁶.

Ако се обединят джебеджии и земеделци, ще се окаже, че една голяма част от християнското население (28,05%) не се занимава със занаятчийство. В махалата Хаджи Ибиш например земеделците (плюс градинарите) и джебеджиите, съставляват 59% от жителите.

Третото място се заема от хората без регистрирана професия. Това обстоятелство обаче не може да се приеме като липса на доходи и бедност. Тези хора плащат данъци и имат свое имущество, което демонстрира нормален начин на живот. Все още е трудно да определим на какво се дължи този пропуск в регистрацията, но на практика той не ги маргинализира. Липсата на специализация обаче води към втория извод, който ясно се налага при разглеждането йерархията на професиите при християните – първите три занимания като цяло не изискват висока степен на специализация, те могат да бъдат упражнявани от хора, които не са специално подготвени. Тоест, сред християните има един доста висок процент от хора, които не са учили, нямат подготовка и квалификация в дадена професия, следователно, нямат занимание, което да им осигури достатъчно стабилни доходи. Те са част от незащитените при криза, лесно губещи работата си. Липсата на специализация говори за едно по-ниско финансово и социално ниво сред видинските християни. В този контекст бихме могли да коментираме и факта, че сред християните във Видин се срещат само 10 търговци, срещу 43 мюсюлмани. Явно е, че някои занимания, които са по-престижни и с по-високи доходи са запазени за мюсюлманските жители на града.

От друга страна обаче трябва да отчетем и една друга възможна теза относно регистрираните хизметкяри. В османогурските речници терминът се среща с две значения. Дотук беше коментирано първото му значение на слуга. Докато в една своя статия за военните и военнопомощните задължения на населението в Никопол и Силистра, Стефка Първева го посочва с второто му зна-

чение – на служители, служещи⁷. Така в дефтерите е регистриран „джемаат на служещите (хизметкяри)“ в крепостите Никопол, Холовник и Гюргево. За хората от този джемаат (общност) се посочва, че „били по-рано на заплата, която впоследствие била спряна. Срещу изпълняваната от тях служба били освободени от плащането на харач, испенч и всички извънредни данъци (аваризи)“.⁷⁸ Има също споменаване на „джемаат на служещите (хизметкяри), подчинени на капудана. Използвани за различни задачи, понякога и като гребци (кюркчии)“.⁷⁹ От тези цитати става ясно, че терминът не е еднозначен и без допълнително пояснение не можем да бъдем сигурни за точното занимание на жителите, регистрирани в изследваните теметгуат дефтери. Много вероятно е голяма част от тези хора да са пряко ангажирани в защитата и поддържането на крепостите например и да са отново част от военните и военнопомощните формирования, характерни за Видин. На този етап обаче това може да се приеме само като предварително предположение, което предстои да бъде изследвано.

Втората тройка професии започва със слугите (74 д.) – отново към групата на хората без специализация, продължава с мейханеджиите (66 д.) – за които до момента липсва обяснение защо е толкова висок броят им и завършва с кюркчиите (64 д.). Включването на конкретни занаяти с ясно установен социален статус в средния регистър на обществото започва от кюркчиите. С тях се поставя начало и на една група от занаяти, която бележи наличието на специализация сред видинските християни. Кюркчиите се следват от абаджиите (59 д.), бояджиите (57 д.), бакалите (46 д.) и терзии (43 д.). С изключение на бакалите, останалите занаяти ясно могат да бъдат обособени в една обща група – на занимаващите се с производство на дрехи. Макар бояджиите на пръв поглед да не изглеждат пряко свързани, те най-вероятно се занимават с боядисването на платове и дрехи и допълват останалите три занимания – производство на аба, на кюркове и шивачеството. Явно християните са тези, които произвеждат дрехи в големи количества, вероятно за пазара, бих допуснала дори за големи държавни поръчки. Докато участието на мюсюлмани в тези занаяти е много ограничено – 17 терзии и 2 абаджи (кюркчии и бояджи нима).

Заслужава да се добави също, че може да се открие концентрация на тези занаяти в някои от махалите. Така се оказва, че не само християнското население е специализирано в производството на дрехи, но и някои махали са на практика специализирани в тези занаяти. Еснафът на кюркчиите преобладава в Ралчо махале (19 д.) и в бекарската тайфа (19 д.). Абаджиите са разпределени в Калфа (14 д.), Ралчо (12 д.), бекарската тайфа (12 д.). Бояджиите: в бекарската тайфа (22 д.) и Яне махале (11 д.). Терзиите: в Ралчо махале (12 д.) и при бекарите (11 д.). Тоест, в махалите Ралчо и Калфа, както и в бекарската тайфа, хората, занимаващи се с производство на дрехи са съответно 28 %, 46 % и 58,71% от цялото производително население в махалата.

Има и други махали, в които се наблюдава концентрация на определени професии. В махалата Каля-и Джелид, която наброява 33 ханета, се упражняват

само четири вида занимания: джебеджии (13 д.), мейханеджии (13 д.), дюлгери (4 д.) и двама без професия. Махалата Фиралък (216 д.) джебеджиите са 51; а слугите са 37 души. В никой от другите квартали не съществува толкова голяма група на слуги/служещи.

По отношение на останалите занаяти можем да отчетем някои специфики, които се забелязват. Бакалите, подобно на мейханеджиите, са прекалено много (46 д.). Вероятно тук има някаква особеност, която обаче изисква използването на повече източници, предоставящи информация по въпроса, тъй като това не са занятия, които могат да се практикуват в такава масовост в рамките на един град.

Изключително интересна е промяната, която се наблюдава в касапския еснаф. Считан през XVII и XVIII в. за чисто мюсюлмански еснаф с доминиращо присъствие на еничари, в средата на XIX в. в него са регистрирани 23 християни и един мюсюлманин. Данните влизат в противоречие с тенденциите, описвани от Християн Атанасов за Видин през XVIII в.¹⁰ Според неговите данни, бакалският и касапският еснафи са чисто мюсюлмански, като в тях силно преобладават еничарите. На базата на тези съществени различия, можем да твърдим, че тенденциите в професионалното (а най-вероятно и в социалното) развитие на Видин се променят. През XVIII век те са повлияни от стесняването границите на Османската империя. След подписването на Пожаревацкия мирен договор през 1718 г. се налага много османски поданици, най-вече военни и административни служители, да се изтеглят от загубените територии. Границата трайно се установява по Дунава и Видин се връща към предишния си статут на серхад. Поради това градът е „наводнен” от мюсюлмани, изтеглящи се от унгарските и сръбски земи. Горната промяна, отчетена в професионалната структура, може да е индикатор и за икономическата миграция на християни към Видин – теза, широко развита от Хр. Гандев в неговите произведения, посветени на Видин¹¹.

Без обяснение обаче остават доста факти. На първо място неизяснено остава заниманието на групата, регистрирана като „занаятчий” (ербаб-и санаатдан) в Бей махале (11 д.). Обект на внимание е фактът, че е изключително ограничен броя на регистрираните рибари (балъкчи) – един християнин и петима мюсюлмани. Географското разположение на Видин до голяма степен предопределя особеностите на неговата икономика и ежедневие. Известно е, че реките и моретата не са бариери, които спират обмена, а по-скоро врати, магистрали, по които тече животът. Затова логично е да се предположи, че заниманията на голям процент от видинското население са свързани с реката. В случая ще трябва да се търси по-детайлно и сред някои от другите групи, регистрирани под различни названия, за да стане ясно дали те не се занимават с рибарство. Например регистрираната в дефтерите сефине-и тайфеси, в която влизат значителен брой християни и мюсюлмани няма точно установен профил. Сефине буквално означава кораб, но липсва по-ясна индикация дали членовете на тази група (тайфа) са лодкари, моряци или рибари.

Странен е фактът, че в професионалната структура на видинските християни липсват занаяти, свързани с храната и храненето. Не можем да допуснем, че те не са били упражнявани. Християн Атанасов отчита през XVIII в. доста дейни и многолюдни еснафи на хлебарите и симидчиите. Докато през XIX в. откриваме само бакалите и касапите. Липсват също професии като бозаджии, халваджии и други подобни.

Необяснима остава липсата на регистрация на свещениците и учителите както сред християните, така и сред мюсюлманите. Със сигурност те присъстват в социалната структура на Видин, но по някакви причини са третирано различно от останалите професии и не са включени в регистрите на данъкоплатците.

Струва си да се отбележи, че в дефтерите на Видин е регистриран един мимар християнин. Точният превод на термина би трябвало да е архитект. Това би означавало доста висока и престижна социална позиция. Финансовият му профил обаче не отбелязва нищо специално. Затова си струва да се запитаме дали в случая не става въпрос по-скоро за строител.

Има занаяти, които, по една или друга причина, не се практикуват от християни във Видин остават в сферата на действие само на мюсюлманите. Това са: керестеджи (продавач на дървен материал, използван в строителството); бѣчакчи (ножар); духанджи (продавач на тютюн); фѣчѣджѣ (бѣчвар); такеджи; дебаг/табак (кожар); сарач (седлар); халач (даракчия); чомлекчи (грънчар); бекчи (пазач); кираджи (подобно на арабаджията той транспортира стоки); чилингир (железар); теляк в хамама; тузджи (железар); коначки; чибукчи (майстор на чибуци); кафеджи; луледжи (майстор на глинени лули); тюфенкчи (майстор на огнестрелни оръжия); джамбаз (продавач на добитък); бастаджи (неустановено)¹².

В този списък само сарачите се отличават със значителна бройка (11 д.), всички останали занаяти са упражнявани от средно 1-2 души. Затова не бихме могли да твърдим, че мюсюлманите целенасочено държат монопол върху някои от тях, по-скоро при ограниченото им практикуване случайно се стига до ситуация, в която се представляват само от мюсюлмани.

Относно регистрираните социални категории в дефтерите трябва да кажем, че сред християните няма описани бедни без доходи (фукара), докато при мюсюлманите присъства един. Сред християните няма отбелязани много болни и немощни (алил ве ихтияр) – само двама души, докато при мюсюлманите те са 27 души.

Интересно е съобщението, което се появява в само една от махалите – Яне, че съответният занаятчия работи в собствен дюкян. Дали това са единствените занаятчии, които са притежатели на дюкяните си? Не можем да кажем със сигурност в момента. Знаем обаче, че наемането на дюкяни (включително с инвентара) е разпространена практика. Притежанието на земя, особено в центъра на градовете, и през XIX век не е по силите на всички. Или по-точно

е по-силите на много малко хора. Голяма част от покритите имоти и земята в центровете на градовете принадлежат на големите вакъфи, които ги отдават под наем на занаятчиите. Свидетелство за това е описанието на вакъфа на Осман паша през 1730 г., в който фигурират редица (кюркчийски) дюкяни, дадени под наем на християни занаятчи¹³.

Мюсюлманите

Трябва да започнем с уговорката, че професионалният профил на мюсюлманите все още не е завършен. До момента е обработена информацията от 9 от общо 21 мюсюлмански махали. Общият брой на упражняваните професии е 47. Сред тях водещи са топчии (134 д.), туджари (търговци – 43 д.), моряци (31 д.), балтаджии (28 д.), ихтияр (стари – 27 д.) и асхаб-и алякардан (потомци на Пророка – 25 д.). Ако обаче изключим военните и социалните категории, ще се получи следната картина: търговци (43 д.), моряци (31 д.), слуги (24 д.), без професия (23 д.), дикиджии (обущари – 23 д.) и бербери (бръснари – 22 д.).

Явно е, че водещо място в мюсюлманската общност имат военните занимания (топчии и балтаджии), наред със възрастните и асхаб-и алякардан. Така макар в регистрите да не са включени професионалните военни (гарнизона и пр.) както и административните служители, участието на мюсюлманите в управлението, елита на града, както и във военните формирования, дори и с ограничени функции, дава отражение върху цялостната професионална структура. Топчиите (артилеристи) съчетават военното занятие с цивилна професия (за разлика от християните джебеджии, които са регистрирани само с първото). При тях ясно е изразен характерът на военнопомощно формирование, чиито членове в мирно време упражняват производствена професия, а по време на война подпомагат местния гарнизон. Към артилеристите трябва да се прибавят балтаджиите – вероятно също вид военно подразделение, което е въоръжено с брадви, един вид пазачи. В речника си М. Пакалън споменава само балтаджии, които са част от охраната на султанския дворец, но за съжаление не дава сведения относно подобни военни корпуси в провинцията¹⁴.

Категорията „стари и немощни“ (алил ве ихтияр) би могла да подлежи на специално разглеждане. Терминът алил може да се преведе и като „инвалид“. Има голяма вероятност това да са група пенсионирани държавни служители. Тази теза обаче се подлага на съмнение от двамата християни, регистрирани под същата рубрика.

Категорията „асхаб-и алякардан“ е една много интересна група. С този термин се обозначават хората, които са смятани за потомци на Пророка или за потомци на неговите придружители, събеседници и спътници. Те се ползват със специално внимание в мюсюлманските общества, тъй като се вярва, че техните предшественици са запазили спомени и разкази за думите и делата на Мохамед. Поради тази причина техните наследници се ползват със специално

положение в провинциалното общество и обикновено представляват част от местния елит. Много вероятно е да заемат водещи позиции в редица изпълнителни и съвещателни органи на местното управление¹⁵.

След всички тези хора със специално положение, 214 на брой, се нареждат търговците, моряците и слугите, непосредствено следвани от хората без професия. И тук, подобно на християните броят на хората без квалификация (слугите и хората без професия) е сравнително висок – 47 души или 3 % от цялото мюсюлманско население. Функциите на моряците (по-точно регистрирани под рубриката „сефине-и тайфеси“) не са все още изяснени. Те биха могли да бъдат както част от търговския флот, така и да принадлежат към военното съсловие.

Малко по-различен е въпросът с 43-та търговци. По-високият социален профил на търговското съсловие ясно указва разликата в статута на християни и мюсюлмани. Доходното занимание е трайно запазено за мюсюлманите и е едно от водещите професии сред тях, докато при християните преобладават земеделците. Във всички християнски махали се наброяват общо 10 търговци, а в девет от всичките 21 мюсюлмански махали търговците са 43 души. Всъщност, не всички от посочените търговци са наистина заможни. Някои от тях имат доста ограничени възможности, малко имущество и плащат ниски данъци. Вероятно голяма част от тях се занимават с търговия на дребно и разполагат с ограничени средства. Предстои ни да определим какъв е техният доход спрямо средния за мюсюлманите и въобще за жителите на Видин.

Така в челните места на професионалната структура на мюсюлманите във Видин се нареждат две (или три, ако прибавим моряците) военни формирования, две социални категории (които смятаме, че биха могли да представят част от градския елит) и престижната и доходоносна професия на търговците. Определено може да се каже, че професионалната структура на мюсюлманите, макар в някои от чертите си да се доближава до тази на християните (военнопомощни формирования и високия процент хора без квалификация), все пак се различава значително.

По-надолу в листа се нареждат гилдиите на обушарите и бръснарите. Първите са разпределени в рамките на 6 махали – Алиш (7 д.), Ахмед, Бирер алу и Елхадж Каля по 4 души, Банофча (3 д.) и Елхадж Фирах (1). Бръснарите са разпределени по един, двама или трима души в шест махали, а в Татар джами махале има 12 души. Концентрирането на толкова много бръснари в една махала трудно може да бъде обяснено.

Ако говорим за специализация на някоя от махалите, тоест концентрация на голям брой представители на една или две професии в нея, можем да споменем следните случаи: моряците в Банофча (16 д.) и Татар джами (11 д.); търговците в Банофча (13 д.); балтаджиите в Татар джами (10 д.); топчиите в Банофча (43 д.) и Татар махале (42 д.). Високо е също нивото на пенсионерите в Татар джами махале (11 д.), докато в повечето от махалите такива липсват

напълно. Повторението на едни и същи махали в горния списък ни подтиква да се фокусираме върху тях. Честото споменаване на махалите Банофча и Татар джами и концентрирането на много хора от един занаят там не е случайно. Те са всъщност най-големите махали (съответно със 116 и 132 ханета), което в някои случаи спомага за акумулирането на по-висока бройка от занаятчии от един занаят в сравнение с останалите по-малки квартали. На практика обаче се оформя определен профил – в Татар джами има 12 бръснари, 11 стари (ихтияр), 11 моряци, 10 балтаджии и 42 топчии; в Банофча има 43 топчии, 16 моряци и 13 търговци. Както се вижда, значителна част от мъжкото население на махалите е заето със занимания, свързани с военния профил на града.

Както беше споменато по-горе, в раздела за християните, странна е липсата на представители на касапския еснаф сред видинските мюсюлмани. Един век по-рано Християн Атанасов посочва тази професия като ексклузивно представена при мюсюлманите (еничари), а касапския еснаф е един от водещите еснафи във Видин. В средата на XIX в. християните не само са нарушили предишния монопол на мюсюлманите в касапството, но имат 23 представители срещу 1 мюсюлманин. Има възможност обаче, негови представители да бъдат открити в останалите мюсюлмански махали, които още не са обработени.

Другата липса в разгледаните регистри е тази на мюсюлмански духовници. Има само двама регистрирани имами – съответно в махалите Алиш Кадън джами и Елхадж Каля. Приема се, че структурата на жилищните квартали всъщност е базирана на конфесионалната общност, чийто център е храмът и неговият духовен лидер. Около този център гравитира цялото население и неговия религиозен и социален живот¹⁶. Затова липсата на регистрация на духовните лидери на отделните махали е трудно обяснима.

В професионалната структура на мюсюлманите във Видин до момента липсват следните професии: бояджии; земеделци; казанджии; куюмджии; кюркчии; мейханеджии; демирджии; дюлгери; етмекчии; калпакчии; мутафи; чобани.

Със сигурност може да се заключи, че възможностите за военна и административна кариера, които имат мюсюлманите, и от които са лишени християните, се отразяват в листа на професиите, упражнявани от тях. Определено се забелязва нагласа към военното поприще и търговията за сметка на някои чисто производствени занаяти и особено на земеделието. Съпоставката на данните показва, че има разлика в професионалния профил на видинските християни и мюсюлмани. Профилът на мюсюлманите във Видин се обогатява с военните, административни задължения и по-активното практикуване на търговия, докато при християните надделява производителното начало (занаяти плюс земеделие). И при двете религиозни общности обаче броят на хората без установена професия и броят на слугите/служещите, е доста висок.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Разпределение на професиите по махали

Християни

	Бей	Бекр	Джед	Ихра	Калф	Калино	Кум	Нестор	Пейо	Ралч	Фира	Хаджи	Яне	Общо
		р	ид	м	а	фче	бан			о	лък	Ибиш		
Абаджи	-	12	-	1	12	3	-	3	4	14	2	1	7	59
Арабаджи	12	-	-	-	-	-	12	-	-	1	4	2	-	31
Аргат	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Бакал	2	5	-	3	4	-	-	3	3	12	8	6	-	46
Балъкчи	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Бахчеванджи	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	5
Без професия	-	6	2	7	-	7	3	1	8	18	18	5	1	76
Бербер	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	3	-	-	5
Бояджи	-	22	-	-	5	5	-	1	4	9	-	-	11	57
Демирджи	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Джебеджи	26	1	13	3	-	2	34	-	3	31	51	29	-	193
Дикиджи	-	9	-	-	1	1	-	-	-	-	3	-	-	14
Дограмаджи	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Дюлгер	1	-	4	2	-	1	-	-	-	11	9	1	1	30
Етмекчи	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	2	-	-	4
Занаятчи	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11
Земеделци	-	-	-	-	9	-	21	-	-	15	13	33	-	91
Ихтияр	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Ишчи	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Казанджи	-	-	-	-	1	1	-	-	4	1	-	-	-	7
Калпакчи	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	2
Касап	-	-	-	3	-	-	-	-	-	1	13	6	-	23
Куюмджи	-	5	-	-	1	-	-	2	13	2	-	-	-	23
Кюркчи	-	19	-	2	5	7	-	-	8	19	4	-	-	64
Мейханеджи	2	12	13	4	1	-	1	1	-	6	15	11	-	66
Мимар	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Мумджи	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	3
Мутаф	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	3
Папукчи	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	3
Сефине	-	-	-	-	-	-	7	-	-	1	20	-	-	28
Тебелекяр	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
Терзи	-	11	-	1	-	2	-	3	3	12	5	-	6	43
Туджар	1	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	6	10
Хасърджи	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Хизметкяр	1	3	-	1	3	1	6	1	3	14	37	4	-	74
Чобан	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	4

Мюсюлмани

	Алиш	Ахмед	Банофча	Бей джами	Бечи паша	Бирер алу	Елхадж Каля	Елхадж Фирах	Татар	Общо
Абаджи	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
Арабаджи	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Бакал	1	3	6	-	4	-	4	-	2	20
Балгаджи	-	2	3	4	-	4	5	-	10	28
Бальччи	1	2	-	-	-	-	-	2	-	5
Бастаджъ	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Бахчеванджи	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Без професия	1	-	3	1	8	-	4	2	4	23
Бекчи	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Бербер	1	1	3	-	2	1	2	-	12	22
Бъчакчи	1	1	-	1	1	-	-	-	-	4
Дебаг/табак	-	-	4	-	-	1	-	-	1	6
Джамбазлък	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Дикиджи	7	4	3	-	-	4	4	1	-	23
Дограмаджи	1	-	-	-	1	-	2	1	-	5
Духанджи	-	2	-	-	2	-	-	1	2	7
Асхаб-и алякардан	3	7	1	-	-	-	2	6	6	25
Имам	1	-	-	-	-	-	1	-	-	2
Ихтияр	-	2	6	-	-	-	7	1	11	27
Ишчи	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Касап	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Кафеджи	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2
Керестеджи	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Кираджи	-	-	6	-	-	1	-	-	-	7
Конакчи	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Луледжи	-	-	-	-	-	-	1	-	5	6
Мумджи	-	-	-	-	1	-	1	-	-	2
Папукчи	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Сарач	-	-	2	-	-	1	1	-	7	11
Сефине	-	2	16	-	-	-	2	-	11	31
Такеджи	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Тебелекяр	1	2	-	2	-	2	-	3	1	11
Теляк в хамама	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Терзи	2	2	1	-	2	2	2	-	6	17
Топчи	4	7	43	4	3	17	13	1	42	134
Туджар	3	8	13	1	-	1	9	1	7	43
Тузджи	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Тюфенкчи	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Фукара	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Фъчъджъ	-	3	1	-	-	-	-	-	1	5
Халач	-	-	2	-	-	-	1	-	-	3
Хасърджи	-	-	2	-	-	5	-	-	1	8
Хизметкяр	3	1	6	1	4	3	3	-	3	24
Чибукчи	-	-	-	-	-	1	-	-	1	2
Чилингир	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Чомлекчи	-	-	1	-	-	-	1	-	-	2

Лист на професиите според броя на упражняващите ги

Християни

Занаят	Общо
Джебеджи	193
Зераи	91
Без професия	76
Хизметкяр	74
Мейханеджи	66
Кюркчи	64
Абаджи	59
Бояджи	57
Бакал	46
Терзи	43
Арабаджи	31
Дюлгер	30
Сефине	28
Касап	23
Куюмджи	23
Дикиджи	14
Занаятчи	11
Туджар	10
Казанджи	7
Бахчеван	5
Бербер	5
Етмекчи	4
Чобан	4
Мумджи	3
Мутаф	3
Папукчи	3
Таблакяр	3
Аргат	2
Калпакчи	2
Ихтияр	2
Балъкчи	1
Демирджи	1
Дограма	1
Ишчи	1
Мимар	1
Хасърджи	1

Мюсюлмани

Занаят	Общо
Топчи	134
Туджар	43
Сефине	31
Балтаджи	28
Ихтияр	27
Асхаб-и алякардан	25
Хизметкяр	24
Без професия	23
Дикиджи	23
Бербер	22
Бакал	20
Терзи	17
Таблакяр	11
Сарач	11
Хасърджи	8
Духанджи	7
Кираджи	7
Дебаг/табак	6
Луледжи	6
Балъкчи	5
Фъчъджъ	5
Дограмаджи	5
Бъчакчи	4
Халач	3
Имам	2
Чомлекчи	2
Мумджи	2
Абаджи	2
Теляци в хамама	2
Чибукчи	2
Кафеджи	2
Бастаджъ	2
Папукчи	2
Такеджи	1
Бекчи	1
Арабаджи	1
Ишчи	1
Керестеджи	1

Чилингир	1
Градинар	1
Тузджи	1
Конакчи	1
Касап	1
Фукара	1
Тюфенкчи	1
Джамбаз	1

Общ брой

Джебеджии	193
Топчи	134
Без професия	99
Хизметкяр	98
Земеделци	91
Бакал	66
Мейханеджи	66
Абаджи	61
Терзи	60
Сефине	59
Бояджи	57
Туджар	53
Дикиджи	37
Арабаджи	32
Дюлгер	30
Ихтияр	29
Балтаджи	28
Бербер	27
Асхаб-и алякардан	25
Касап	24
Куюмджи	23
Таблакяр	14
Занаятчи	11
Сарач	11
Хасърджи	9
Духанджи	7
Казанджи	7
Кираджи	7
Дограмаджи	6
Балъкчи	6
Бахчеванджи	6

Дебаг	6
Луледжи	6
Мумджи	5
Фъчъджъ	5
Папучки	5
Бъчакчи	4
Етмекчи	4
Чобан	4
Мутаф	3
Халач	3
Аргат	2
Имам	2
Ишчи	2
Калпакчи	2
Кафеджи	2
Чибукчи	2
Чомлекчи	2
Бекчи	1
Демирджи	1
Джамбаз	1
Конакчи	1
Керестеджи	1
Мимар	1
Такеджи	1
Тузджи	1
Тюфенкчи	1
Фукара	1
Чилингир	1

БЕЛЕЖКИ

¹ Теметтуат дефтерите са тип османски регистри, изпълнени по нареждане на централната власт през периода 1845–1846 г. Те са вторият опит на османската власт след началото на танзиматските реформи през 1839 г. да изгради ясна картина на фискалната ситуация в държавата като изясни броя данъкоплатци и техните финансови възможности. Теметтуат дефтерите включват информация относно името, професията, платените данъци за предходната година и недвижимото имущество на всеки данъкоплатец в рамките на Румелия и Анадола. Трябва да се отбележи, че подобно на първия опит, усилията на държавата да проведе цялостно преброяване се провалят – не всички провинции изпълняват разпоредбите. Но все пак, благодарение на тази инициатива на централната османска власт, днес са запазени 17 540 броя теметтуат

дефтери, които могат да се използват за реконструиране на етнодемографската и социалната структура на градовете в рамките на Османската империя, както и за изследване на тяхната икономика. Повече за процедурата на съставяне на теметтуат дефтерите виж: **Takamatsu, Y.** Ottoman Income Survey (1840-1846). – In: *The Ottoman State and Societies in Change. A Study of the Nineteenth Century Temettuat Registers.* London-New York, 2004, 15–43.

² Общоприетият превод на термина е собственици на механи. Поради високия брой на упражняващите тази професия, смятаме, че вероятно има и друго значение (може би производители на вино), което обаче до момента не е изяснено.

³ **Градева, Р.** Война и мир по Долния Дунав: Видин в края на XVII и началото на XVIII век. – В: **Елдъров, С.** (ред). Балканите между мира и войната. Сборник научни изследвания. София, 2002, с. 84–114.

⁴ **Pakalın, M. Z.** Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. Cilt 1. Istanbul, 1983, 262–264.

⁵ По въпроса виж: **Първева, С.** Овластяване и организация на аграрното пространство в града през XVII век. – *Контрасти и конфликти зад кадър.* София, 2003, с. 255–337.

⁶ Вероятно големината на махалите свидетелства за техния късен произход и неразвитост на религиозната мрежа. Поради липсата на достатъчно храмове или свещеници, които да организират общността, голям брой хора остават в рамките на една голяма махала.

⁷ **Първева, С.** Българи на служба в османската армия: военни и военнопомощни задължения на градското население в Никопол и Силистра през XVII век. – В: *Контрасти и конфликти зад кадър.* София, 2003, с. 226–254.

⁸ Пак там, с. 234.

⁹ Пак там, с. 235.

¹⁰ **Атанасов, Х.** В османската периферия: общество и икономика във Видин и околността през XVIII век. София, 2008, с. 152.

¹¹ **Гандев, Х.** Проникването и укрепването на българите във Видин към края на XVII и през XVIII век. – В: **Гандев, Х.** Проблеми на Българското възраждане. София, 1976, с. 516–538.

¹² Значенията на някои от термините бяха уточнени благодарение на изследванията на Драги Георгиев и Махир Айдын: **Горгиев, Д.** Турски документи за историјата на Македонија. Пописи од XIX век. Книга V. Скопје, 2000; **Съшият.** Турски документи за историјата на Македонија. Пописи од XIX век. Книга VII. Скопје, 2004. **Aydın, M.** Tatarpazarıcı: Socio-economic Condition of Muslim Urban Residents. – In: *The Ottoman State and Societies in Change. A Study of the Nineteenth Century Temettuat Registers.* London-New York, 2004, 77–103.

¹³ **Атанасов, Х.** Цит. съч., с. 152. Виж също: **Мутафчиева, В.** За ролята на вакъфа в градската икономика на Балканите под турска власт (XV–XVII век). – В: **Мутафчиева, В.** Османска социално-икономическа история. София, 1993, с. 378–398.

¹⁴ **Pakalın, M. Z.** Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. Cilt 1. Istanbul, 1983, 154–156.

¹⁵ Хюлия Джанбакал изследва разпространението на мними шерифи и сейиди (потомци на Пророка) сред провинциалните общества в Империята. Тя твърди, че

нарастването на тази група, въз основа на фалшифициране на документи и свидетелства, през XVII и XVIII век е продиктувано от необходимостта сред местните първенци да си извоюват по-специален статут. Нарасналата икономическа мощ и политическо значение на мюсюлманските първенци (аяни) през XVII–XVIII век ги насърчава: 1. Да търсят начин да сменят статута си като преминават от категорията „рая“ в тази на „аскери“; 2. Да търсят данъчни облекчения, които ще помогнат още повече за техния икономически просперитет. **Canbakal, H.** On the ‘Nobility’ of Provincial Notables. – In: Provincial Elites in the Ottoman Empire. A. Anastasopoulos, ed. Rethymno, 2005, 39–50. Във Видин не са регистрирани представители на горната група – преки потомци на Пророка, но може да се смята, че цитираната група на потомци на неговите сподвижници много се доближава до определението за религиозен престиж и наследствен аристократизъм. Виж също: **Първева, С.** Представители на мюсюлманската религиозна институция в града по българските земи през XVII век. – В: Мюсюлманската култура по българските земи. София, 1998, с. 127–211.

¹⁶ **Тодорова, О.** Особенности на енорийската организация на българските земи през периода XV–XVII век. – В: Турските завоевания и съдбата на балканските народи, отразени в исторически и литературни паметници от XIV–XVIII в. В. Търново, 1992, с. 213–218; **Иванова, С.** Градските териториални общности и организацията на култа на мюсюлмани и християни. – В: Турските завоевания и съдбата на балканските народи, отразени в исторически и литературни паметници от XIV–XVIII в. В. Търново, 1992, с. 128–133; **Същата.** Градовете в българските земи през XV в. – Българският XV в. Сборник с доклади за българската обща и културна история през XV в. С., 1993, с. 53–65. **Eadem.** Varos: the Elites of the Reaya in the Towns of Rumeli, 17th – 18th Centuries. – In: Provincial Elites in the Ottoman Empire. Ed. A. Anastasopoulos. Rethymno, 2005, 201–246.

ЛИТЕРАТУРА

Атанасов, X. В османската периферия: общество и икономика във Видин и околността през XVIII век. София, 2008.

Гандев, X. Проникването и укрепването на българите във Видин към края на XVII и през XVIII век. – В: Гандев, X. Проблеми на Българското възраждане. София, 1976, 516–538.

Горгиев, Д. Турски документи за историјата на Македонија. Пописи од XIX век. Книга V. Скопје, 2000.

Горгиев, Д. Турски документи за историјата на Македонија. Пописи од XIX век. Книга VII. Скопје, 2004.

Градева, Р. Война и мир по Долниот Дунав: Видин в края на XVII и началото на XVIII век. – В: **Елдъров, С.** (ред). Балканите между мира и войната. Сборник научни изследвания. София, 2002, с. 84–114.

Иванова, С. Градските териториални общности и организацията на култа на мюсюлмани и християни. – В: Турските завоевания и съдбата на балканските народи, отразени в исторически и литературни паметници от XIV–XVIII в. В. Търново, 1992, с. 128–133.

Иванова, С. Градовете в българските земи през XV в. – Българският XV в. Сборник с доклади за българската обща и културна история през XV в. София, 1993, с. 53–65.

Първева, С. Овластяване и организация на аграрното пространство в града през XVII век. – В: Контрасти и конфликти зад кадър. София, 2003, 255–337.

Първева, С. Българи на служба в османската армия: военни и военнопомощни задължения на градското население в Никопол и Силистра през XVII век. – В: Контрасти и конфликти зад кадър. София, 2003, с. 226–254.

Първева, С. Представители на мюсюлманската религиозна институция в града по българските земи през XVII век. – В: Мюсюлманската култура по българските земи. София, 1998, с. 127–211.

Тодорова, О. Особенности на енорийската организация на българските земи през периода XV–XVII век. – В: Турските завоевания и съдбата на балканските народи, отразени в исторически и литературни паметници от XIV–XVIII в. В. Търново, 1992, с. 213–218.

Aydn, M. Tatarpazarlığı: Socio-economic Condition of Muslim Urban Residents. – In: *The Ottoman State and Societies in Change. A Study of the Nineteenth Century Temettuat Registers.* London-New York, 2004, 77–103.

Canbakal, H. On the ‘Nobility’ of Provincial Notables. In: *Provincial Elites in the Ottoman Empire.* A. Anastasopoulos, ed. Rethymno, 2005, 39–50.

Ivanova, S. Varoş: the Elites of the Reaya in the Towns of Rumeli, 17th – 18th Centuries. – In: *Provincial Elites in the Ottoman Empire.* Ed. A. Anastasopoulos. Rethymno, 2005, 201–246.

Pakaln, M. Z. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. Cilt 1. Istanbul, 1983.

Takamatsu, Y. Ottoman Income Survey (1840–1846). – In: *The Ottoman State and Societies in Change. A Study of the Nineteenth Century Temettuat Registers.* London-New York, 2004.

Yaneva, S. Samokov: An Ottoman Balkan City in the Age of Reforms. – In: *The Ottoman State and Societies in Change: A Study of the Nineteenth Century Temettuat Registers.* Hayashi Kayoko and Mahir Aydin (eds.). London-New York-Bahrein, 2004, pp. 47–76.